

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.34>

УДК 336.1:352

О. В. Мащенко,

д. е. н., професор кафедри обліку і фінансів,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2590-2513>

Ю. С. Білик,

аспірант кафедри обліку і фінансів,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-9150-6130>

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

O. Mashchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting and Finance, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Y. Bilyk,

*Postgraduate student of the Department of Accounting and Finance,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

FORMATION OF INCOME BUDGETS OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF KHARKIV REGION IN THE CONDITIONS OF THE STATE OF WAR

Розкрито механізм та особливості формування доходів бюджетів територіальних громад. Проведено аналіз складу та структури надходжень до бюджетів міських територіальних громад Харківської області за 2021-2023 роки. Досліджено ключові чинники впливу на формування дохідної бази бюджетів територіальних громад. Визначено роль місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової автономії громад. Здійснено оцінку міжбюджетних трансфертів та субвенцій у системі доходів територіальних громад. Виявлено основні проблеми та недоліки здійснення фінансового забезпечення територіальних громад. Визначено перспективи розвитку системи формування доходів бюджетів територіальних громад. Надано рекомендації щодо підвищення дохідної бази бюджетів територіальних громад, зокрема вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами, посилення податкового потенціалу громад і оптимізація використання державної фінансової підтримки.

The mechanism and features of the formation of revenues of territorial community budgets are revealed. The composition and structure of revenues to the budgets of urban territorial communities of the Kharkiv region for 2021-2023 are analyzed. The key factors influencing the formation of the revenue base of territorial community budgets are studied. The main problems and shortcomings of financial provision of territorial communities have been identified. The role and significance of local taxes and fees in ensuring the financial independence of communities are determined. An assessment of inter-budgetary transfers and subventions in the revenue system of territorial communities is carried out. The study demonstrates that under martial law, local budget revenue indicators have significantly transformed, and territorial communities have faced new extraordinary challenges that require a review of the methods and means of generating financial resources. The study raised the issue of challenges faced by community budgets: limited financial resources, significant dependence on state transfers, and uneven distribution of income between communities.

The importance of cooperation between local authorities, central government bodies, and international partners to attract additional resources and support

affected communities is proven. Prospects for developing the system for generating the revenue part of territorial community budgets are determined. Recommendations are provided to increase the revenue base of territorial communities' budgets, in particular, improving the financial resources management system, strengthening the tax potential of communities, and optimizing the use of state financial support. It is also necessary to pay attention to the importance of developing the infrastructure of territorial communities as the basis for the economic growth of local territories and attracting investments, which will contribute to the creation of new jobs and increased tax revenues. It is established that adapting the financial management system to martial law conditions requires a holistic approach based on implementing specialized strategies to ensure the stability of the functioning of territorial communities and the rational use of their resources.

Ключові слова: *доходи бюджету територіальної громади, фінансове забезпечення, міжбюджетні трансфери, субвенції, дотації, податковий потенціал.*

Keywords: *territorial community budget revenues, financial support, inter-budgetary transfers, subventions, subsidies, tax potential.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Достатній обсяг фінансових ресурсів територіальних громад дає можливість забезпечувати реалізацію завдань і функцій місцевого самоврядування, виконувати визначені законодавством повноваження та впливати на соціально-економічний розвиток відповідної громади. В період дії воєнного стану бюджети громад стикнулися з проблемою недоотримання надходжень, відбувається збільшення потреб громад у фінансовому забезпеченні соціальної сфери, виникає необхідність у подоланні наслідків бойових дій, зростають видатки на безпеку і оборону. Разом з тим, складні умови праці платників податків, кризовий стан окремих галузей економіки, релокація негативно впливають на формування дохідної

бази бюджетів територіальних громад, що обумовлює актуальність дослідження функціонування територіальних громад в сучасних воєнних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз аспектів формування доходів бюджетів територіальних громад досліджували такі відомі українські науковці: О. Піхоцька [1], Ю. Ющик [1], О. Західна, Ю. Радіонов [2], Х. Джурик [3], М. Бондарчук [3], О. Мельник [4], Ж. Гарбар [5], І. Луніна, А. Лісова [6], Н. Спасів [7], Д. Загірняк [8] та інші. У своїх роботах вони наголошують на ключовій ролі децентралізації та фінансової автономії органів місцевого самоврядування як основоположних чинників ефективного управління місцевими фінансовими ресурсами; акцентується увага на потребі реформування міжбюджетних відносин, що сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій та посиленню фінансової стійкості бюджетів громад.

Важливим залишається необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку дієвих механізмів забезпечення доходів бюджетів територіальних громад та раціонального використання бюджетних ресурсів. Незважаючи на значний обсяг наукових публікацій у цій сфері, питання вдосконалення формування бюджетів громад залишаються актуальними, особливо в контексті сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є обґрунтування пріоритетів розвитку системи формування доходів бюджетів територіальних громад в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення більш ефективного використання фінансових ресурсів та стимулювання соціально-економічного зростання регіонів в Україні було розпочато масштабний процес децентралізації. 1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України ухвалив «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [9]. Цей стратегічний документ наголошував на нагальній необхідності перегляду адміністративно-територіальної системи

через системні проблеми (брак ресурсів для реалізації власних і делегованих повноважень, зниження якості та доступності суспільних послуг, обмежений розвиток механізмів прямої демократії та низька активність громадян у вирішенні локальних питань разом із органами влади) у функціонуванні органів місцевого самоврядування.

Одним із центральних завдань сучасного місцевого самоврядування стало забезпечення спроможності громад, тобто їх здатності ефективно функціонувати в межах наданих законодавством повноважень. Підвищення спроможності передбачає розвиток управлінського потенціалу, зокрема у сфері економічного планування, фінансового менеджменту та соціального розвитку. Реформа децентралізації суттєво вплинула на зростання фінансової автономії громад, які отримали можливість самостійно формувати та управляти бюджетами, що дозволило не лише підтримувати базову інфраструктуру, а й реалізовувати цільові програми підтримки бізнесу, соціального захисту населення та розвитку територій.

Власні доходи бюджетів територіальних громад стали основним інструментом для забезпечення життєдіяльності громад, фінансування критично важливих ініціатив та підтримки громадян у надзвичайних умовах. Громади, які опинилися в умовах окупації, проявили високу організацію, мобілізувавши продовольчі запаси та налагодивши логістику. Ці обставини стали підтвердженням того, що реформа децентралізації значно підвищила спроможність громад та їхню здатність реагувати на кризові ситуації. Водночас сучасні виклики вимагають адаптації регіональної політики до нових умов функціонування [10].

Повномасштабна війна проти України значно змінила бюджетний процес, в тому числі відбулись значні втрати доходів місцевих бюджетів, що ускладнює виконання органами місцевого самоврядування визначених законодавством обов'язків. У деяких громадах доходів бюджету не вистачає навіть на базові видатки. У відповідь на ці проблеми було прийнято зміни до законодавства, які розширили перелік джерел податкових надходжень до

місцевих бюджетів. Зокрема, громади, які не постраждали від бойових дій, забезпечили наповнення єдиного казначейського рахунку в умовах війни. Навіть за умов надання значних податкових пільг багато територіальних громад зуміли забезпечити стабільне надходження доходів і підтримати економічну активність.

Процес формування доходів бюджету територіальних громад здійснюється відповідно до статей 64 (загальний фонд), 69-1 (спеціальний фонд) та 71 (бюджет розвитку) Бюджетного кодексу України [11]. Основна мета цього процесу – забезпечення соціально-економічного розвитку громади та підвищення добробуту її жителів.

Джерела фінансування бюджетів територіальних громад включають власні ресурси, отримані на території громади (податкові, неподаткові, власні надходження, місцеві податки і збори) та надходження, які отримані з централізованих джерел (базові, додаткові дотації, соціальні, інвестиційні субвенції та позички) (Рис. 1).

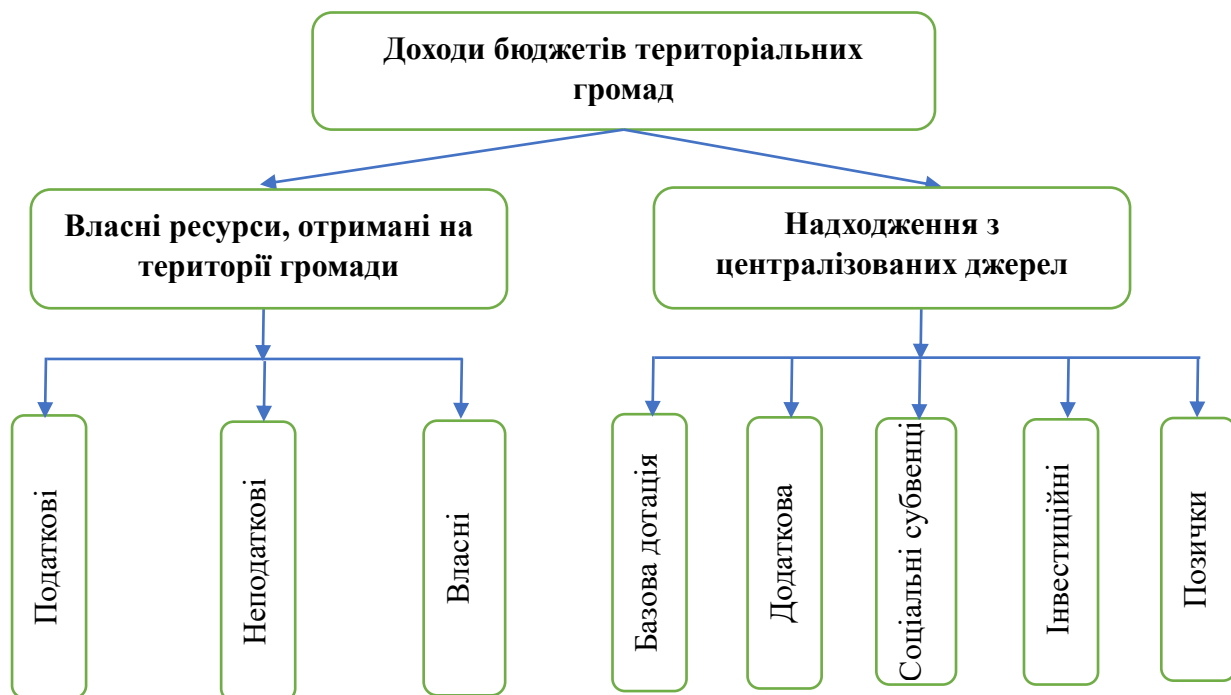

Рис. 1. Структура доходів бюджетів територіальних громад

Джерело: сформовано на основі [11]

Бюджети територіальних громад формуються за рахунок різних видів надходжень, серед яких ключову роль відіграють податкові, неподаткові та трансфертні кошти.

До податкових надходжень основних податків, що сплачуються на місцевому рівні, належать:

- податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – один із головних джерел наповнення місцевих бюджетів (60%);
- податок на майно – включає плату за землю, податок на нерухомість тощо (100%);
- єдиний податок – сплачують суб'єкти малого підприємництва (100%).
- акцизний податок з роздрібної торгівлі – надходження від реалізації підакцизних товарів (100%);
- екологічний податок – стягується за забруднення навколишнього середовища (25%).

Неподаткові надходження не пов'язані безпосередньо з оподаткуванням, але відіграють важливу роль у фінансуванні бюджетів територіальних громад.

До них належать:

- доходи від підприємницької діяльності – прибуток від комунальних підприємств та інших об'єктів комунальної власності;
- адміністративні збори та платежі – надходження від реєстраційних послуг, видачі довідок тощо;
- штрафи та пені – кошти, отримані внаслідок застосування фінансових санкцій за порушення норм і правил;
- доходи від операцій з капіталом – продаж комунальної власності та реалізація активів громади, що часто спрямовуються на інвестиційні проекти.

Окрім власних доходів, місцеві бюджети отримують фінансову допомогу у вигляді міжбюджетних трансфертів, що надходять з державного бюджету.

Вони включають:

- цільові субвенції – фінансування соціальних програм, медичних та освітніх ініціатив;

- інвестиційні субвенції – спрямовуються на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт комунальної інфраструктури;
- дотації – передаються громадам для забезпечення фінансової спроможності, особливо тим, які мають низькі власні доходи.

Таким чином, наповнення бюджетів територіальних громад забезпечується як за рахунок власних податкових і неподаткових надходжень, так і через фінансову підтримку з державного рівня.

Додатковою перевагою для територіальних громад є право на здійснення місцевих внутрішніх та зовнішніх запозичень, які спрямовуються до бюджету розвитку для реалізації інвестиційних програм (проектів) з метою забезпечення розвитку комунальної інфраструктури, впровадження ресурсозберігаючих технологій, створення або оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що задовольняють потреби населення та їх громад. Отже, доходи бюджетів територіальних громад формуються з різних джерел, кожне з яких виконує свою роль у забезпеченні фінансової незалежності та можливості громад реалізовувати програми розвитку. Така багатокомпонентна структура дозволяє не лише підтримувати базову життєдіяльність громад, а й ефективно планувати інвестиції в їхній довгостроковий розвиток. У воєнний час громади також отримують реверсну дотацію, яка не перераховується до державного бюджету.

У результаті проведеного аналізу динаміки доходної частини місцевих бюджетів за 2018-2023 роки було виявлено значне зростання обсягів фінансових ресурсів бюджетів територіальних громад протягом 2021-2023 років (Рис. 2). Територіальні громади України демонструють високий рівень адаптивності до викликів сучасності, що значною мірою стало можливим завдяки децентралізації. У період воєнного стану спостерігається істотне скорочення надходжень до бюджетів громад, розташованих у зонах окупації та на прифронтових територіях. Проте у регіонах із високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб фіксується зростання

бюджетних доходів, що обумовлено посиленням економічної активності, спрямованої на забезпечення потреб цих громад [15].

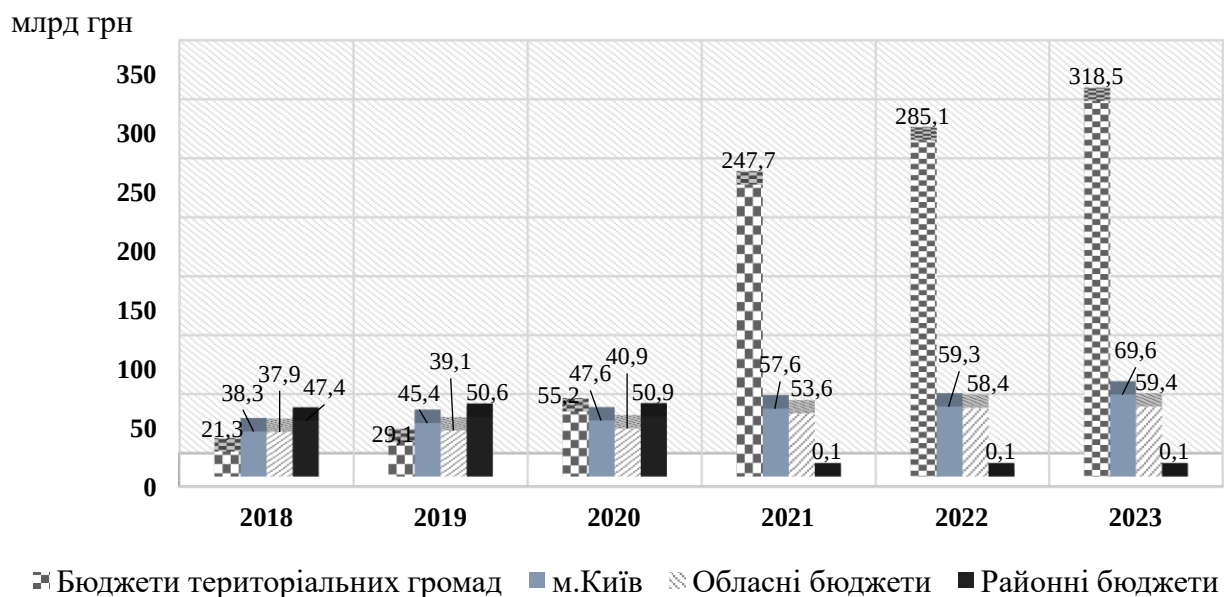

Рис. 2. Доходи місцевих бюджетів України за 2018-2023 роки

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [12; 13]

Дослідження стану формування фінансових ресурсів бюджетів територіальних громад було проведено на прикладі аналізу доходів бюджетів міських територіальних громад Харківської області за 2021-2023 роки без урахування факторів інфляції та девальвації гривні (Табл.1).

Як свідчать результати табл. 1, протягом аналізованого періоду зафіксовано суттєві коливання, спричинені війною, економічною нестабільністю, окупацією та подальшою деокупацією частини територій. Поглиблене дослідження загальних і спеціальних фондів дозволило ідентифікувати ключові тенденції та фактори, що вплинули на фінансову стабільність громад у цей період.

Загальний фонд, який формується за рахунок податкових надходжень, таких як податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, акцизний податок і плата за землю, є основним джерелом фінансового забезпечення бюджетів громад.

**Таблиця 1. Доходи загального та спеціального фонду бюджетів міських територіальних громад
Харківської області за 2021-2023 роки**

Територіальна громада	Доходи, млн грн													
	Загальний фонд			Відхилення (+, -)		Темпи росту, %		Спеціальний фонд			Відхилення (+, -)		Темпи росту, %	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2022
Балаклійська	506,08	326,67	496,98	-179,41	170,31	-35,45	52,14	31,55	8,17	70,23	-23,38	62,06	-74,10	759,61
Барвінківська	233,45	196,91	209,50	-36,54	12,59	-15,65	6,39	2,42	0,35	11,38	-2,07	11,03	-85,54	3151,4
Богодухівська	368,29	364,35	484,32	-3,94	119,97	-1,07	32,93	17,64	3,96	13,08	-13,68	9,12	-77,55	230,30
Валківська	304,91	292,65	389,12	-12,26	96,47	-4,02	32,96	13,35	28,51	40,43	15,16	11,92	113,56	41,81
Вовчанська	330,39	185,87	277,31	-144,52	91,44	-43,74	49,20	17,15	0,38	1,74	-16,77	1,36	-97,78	357,89
Дергачівська	385,72	351,45	770,43	-34,27	418,98	-8,88	119,21	23,85	6,37	76,75	-17,48	70,38	-73,29	1104,87
Зміївська	321,56	312,36	449,07	-9,20	136,71	-2,86	43,77	44,25	4,2	14,20	-40,05	10,00	-90,51	238,10
Ізюмська	367,56	252,85	396,74	-114,71	143,89	-31,21	56,91	28,03	7,76	158,17	-20,27	150,41	-72,32	1938,27
Красноградська	359,17	348,08	429,30	-11,09	81,22	-3,09	23,33	23,97	2,0	36,12	-21,97	34,12	-91,66	1706,00
Куп'янська	406,68	237,47	381,52	-169,21	144,05	-41,61	60,66	27,12	1,19	36,17	-25,93	34,98	-95,61	2939,50
Лозівська	748,97	715,83	943,17	-33,14	227,34	-4,42	31,76	56,98	6,85	54,32	-50,13	47,47	-87,98	692,99
Люботинська	216,28	187,45	254,49	-28,83	67,04	-13,33	35,76	26,59	4,65	15,53	-21,94	10,88	-82,51	233,98
Мереф'янська	228,10	206,35	255,09	-21,75	48,74	-9,54	23,62	23,26	18,73	30,59	-4,53	11,86	-19,48	63,32
Первомайська	261,59	224,78	323,7	-36,81	98,92	-14,07	44,01	26,41	7,24	31,08	-19,17	23,84	-72,59	329,28
Південноміська	115,71	92,25	117,84	-23,46	25,59	-20,27	27,74	3,51	0,74	1,14	-2,77	0,4	-78,92	54,05
Харківська	16846,29	15649,23	16578,89	-1197,06	929,664	-7,11	5,94	464,25	174,81	1592,04	-289,44	1417,23	-62,35	810,73
Чугуївська	432,47	525,97	560,79	93,50	34,82	21,62	6,62	45,93	12,71	53,51	-33,22	40,8	-72,33	321,01

Джерело: сформовано та доповнено на основі [15]

Частка загального фонду в структурі бюджету громад сягає 80-90 %. У 2022 році через військові дії та окупацію значно скоротилися надходження до загального фонду в багатьох громадах. Наприклад, у Балаклійській громаді зниження становило – 35,45 %, у Куп'янській громаді – 41,61 %, у Вовчанській громаді – 43,74 %. Основними причинами такого падіння стали втрата контролю над територіями, зменшення податкової бази через міграцію населення та припинення діяльності бізнесу в умовах активних бойових дій. У 2023 році відбулося суттєве відновлення доходів загального фонду завдяки деокупації, поверненню населення, активізації бізнесу та збільшенню державних субвенцій, відновленню інфраструктури. Спеціальний фонд, який формується переважно за рахунок цільових коштів, зокрема грантів, міжнародної допомоги та інвестицій, зазнав скорочення у 2022 році по відношенню до 2021 року на 67%. Наприклад, у Красноградській громаді – спеціальний фонд скоротився на 91,66 %, у Куп'янській громаді – на 95,61%, у Зміївській громаді – 90,51%, у Вовчанській громаді – на 97,78%. Це було спричинено втратою грантового фінансування, відсутністю інвестицій через ризики війни та зупинкою реалізації інфраструктурних проєктів.

У 2023 році спеціальні фонди багатьох громад продемонстрували вражаючі темпи зростання. У Барвінківській громаді спеціальний фонд зріс на 3151,4 %, у Дергачівській громаді – на 1104,87 %, у Ізюмській громаді – на 1938,27%, у Куп'янській громаді – на 2939,50%, а у Красноградській громаді – на 1706,00 %. Таке відновлення стало можливим завдяки активізації міжнародної допомоги, реалізації проєктів з відновлення інфраструктури та збільшенню державного фінансування. У Куп'янській, Ізюмській та Дергачівській громадах спостерігався найвищий рівень зменшення під час окупації, але у 2023 році спеціальні фонди зросли в десятки разів, що свідчить про активну участь міжнародних донорів.

Спад доходів у 2022 році був обумовлений низкою факторів. По-перше, військові дії спричинили руйнування інфраструктури, зокрема доріг, мостів і підприємств, що знизило економічну активність. По-друге, окупація третини

територій області позбавила бюджети територіальних громад можливості збирати податки. По-третє, міграція населення скоротила податкову базу, а ризики війни зупинили інвестиції.

Відновлення доходів у 2023 році зумовлене поверненням контролю над громадами, активною міжнародною підтримкою у вигляді грантів і програм, збільшенням державних субвенцій, а також відновленням бізнесу та залученням інвестицій у відновлювальні проєкти. Аграрний сектор навіть в умовах воєнного стану залишається ключовою галуззю економіки, базовою складовою якого виступає сільське господарство. Громади з аграрним потенціалом (Чугуївська та Барвінківська громади), змогли компенсувати втрати 2022 року завдяки стабільним податковим надходженням від сільського господарства. У Чугуївському районі налічується близько 180 сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, з яких: 85% займаються рослинництвом, 15% – тваринництвом та рослинництвом.

Для забезпечення стійкого розвитку громад Харківщини ключовими завданнями є розширення бази податкових надходжень шляхом підтримки малого та середнього бізнесу, залучення міжнародної допомоги для відновлення інфраструктури, розвиток агропромислового комплексу та інвестування в пріоритетні проєкти. Особливе значення має прозоре управління фінансовими ресурсами, яке сприятиме зміцненню довіри з боку інвесторів і місцевого населення.

Результати проведеного порівняльного аналізу динаміки та структури надходжень до бюджетів громад Харківської області ПДФО і єдиного податку демонструють нестабільну тенденцію, що свідчить про вплив деструктивних факторів, які пов'язані з воєнними діями, спадом економічної активності та регіональною підтримкою, а також низкою соціально-економічних, демографічних і геополітичних факторів. Нижче наведена динаміка надходжень до бюджету громад ПДФО та єдиного податку за 2021-2023 роки (Табл. 2).

**Таблиця 2. Надходження до бюджету міських територіальних громад Харківської області
податку з доходів фізичних осіб та єдиного податку за 2021-2023 роки**

Територіальна громада	2021				2022				2023			
	ПДФО	% виконання	Єдиний податок	% виконання	ПДФО	% виконання	Єдиний податок	% виконання	ПДФО	% виконання	Єдиний податок	% виконання
Балаклійська	118,08	82,64	43,75	94,86	86,54	74,15	27,82	126,71	108,18	117,31	35,99	114,45
Барвінківська	47,88	90,92	23,10	107,5	53,83	90,61	19,81	90,85	54,19	149,51	20,26	125,40
Богодухівська	152,93	109,6	36,81	106,56	173, 97	107,2	34,68	104,73	213,61	109,45	41,04	106,01
Валківська	75,78	79,02	31,38	107,4	100,70	89,76	28,38	91,19	110,54	109,96	34,36	100,71
Вовчанська	131,84	110,62	33,10	102,57	57,27	41,46	20,73	62,80	52,26	102,70	25,21	116,81
Дергачівська	147,78	87,53	41,50	99,92	208,17	102,26	30,69	101,98	573,46	101,28	30,69	101,98
Зміївська	89,61	93,91	33,90	95,28	92,87	94,85	29,96	96,48	109, 09	103,7	45,19	99,55
Ізюмська	122,06	103,61	36,36	100,80	75,15	59,69	18,18	51,93	112,61	105,5	22,59	105,31
Красноградська	99,17	101,97	24,39	112,33	113,78	139,13	21,76	115,15	203,03	105,43	26,56	113,37
Куп'янська	204,77	108,81	36,25	101,96	106,78	48,88	20,28	56,11	86,23	102,07	18,68	96,48
Лозівська	292,71	109,77	63,42	108,25	337,35	107,88	58,41	94,27	361,39	106,52	80,91	106,41
Люботинська	46, 66	84,84	19,18	104,21	62,57	99,99	18,606	94,84	68,60	108,11	22,49	103,49
Мереф'янська	56,79	76,99	24,42	113,76	72,25	97,39	19,25	73,29	72,3	104,21	21,63	111,67
Первомайська	89, 82	106,47	18,76	103,23	91,32	98,10	18,8	102,76	145,99	106,69	21,14	104,96
Південноміська	16,33	105,68	11,88	107,16	13,31	85,50	10,43	97,25	15,19	124,07	11,38	123,20
Харківська	6208,11	72,63	2956,00	100,98	9097,89	100,52	2694,35	97,98	9018,93	92,69	2930,39	102,51
Чугуївська	223,11	110,47	35,72	111,91	387,71	154,61	28,79	81,37	159,53	64,51	28,79	81,37

Джерело: сформовано та доповнено на основі [15]

Усі громади демонструють різну динаміку залежно від впливу війни, економічної активності та регіональної підтримки. Громади, які постраждали від окупації, зуміли частково відновитися у 2023 році, тоді як ті, що знаходилися поза зоною бойових дій, зберегли стабільні показники навіть у 2022 році. ПДФО, як ключове джерело наповнення місцевих бюджетів, зростає швидшими темпами у громадах, які змогли відновити економічну діяльність після військових дій, та у тих, де частина населення продовжувала працювати навіть у кризових умовах. Єдиний податок, який є результатом підприємницької активності, також зазнав суттєвих коливань, залежно від рівня розвитку малого бізнесу у кожній громаді. Однією з основних причин нерівномірності зростання ПДФО є географічне положення громад. Громади, які перебували в зоні активних бойових дій або окупації, такі як Ізюмська, Вовчанська, Куп'янська чи Балаклійська у 2022 році зазнали різкого падіння надходжень.

Водночас у громадах, розташованих у відносно безпечних районах Харківська, Лозівська, Красноградська спостерігалася стабільність або навіть зростання.

Деокупація територій у 2023 році сприяла відновленню економічної активності в громадах, таких як Балаклійська, Богодухівська, Красноградська Первомайська, Ізюмська чи Дергачівська. Зростання ПДФО у цих громадах пояснюється поверненням населення, відновленням роботи підприємств та залученням державної і міжнародної допомоги. Наприклад, у Богодухівській громаді в 2023 році ПДФО зріс на 22% порівняно з 2022 роком, у Первомайській на 59%, а у Дергачівській ПДФО зріс на 175%, проте в цей же час в деяких громадах відбувся спад ПДФО. Наприклад, у Чугуївській, Куп'янській та Вовчанській відбулося зниження ПДФО у 2023 році. Відновлення зростання єдиного податку потребує більше часу через складнощі з релокацією бізнесу та відновленням підприємницької інфраструктури.

Єдиний податок, який залежить від кількості активних підприємців, зріс значними темпами у громадах з високою адаптивністю малого бізнесу. Найбільше зростання єдиного податку у 2023 році відбулося у таких громадах як Балаклійська, Богодухівська, Валківська, Вовчанська, Зміївська, Люботинська, Красноградська. Наприклад, Лозівська громада у 2023 році демонструє зростання цього податку на 38,5 % відносно до попереднього року. Ця громада має розвинений аграрний сектор, що забезпечує стабільність підприємництва.

Різниця в темпах зростання ПДФО та єдиного податку також зумовлена рівнем економічної диверсифікації. У громадах, які орієнтовані на декілька секторів економіки, податкові надходження демонструють більшу стійкість (наприклад, Валківська територіальна громада). Натомість у монопродуктивних громадах, таких як Барвінківська, коливання є суттєвішими. Первомайська громада демонструє стабільне зростання завдяки підтримці аграрного та малого бізнесу, що впливає на надходження ПДФО та єдиного податку. Люботинська громада, розташована поза зоною активних бойових дій, мала стабільні показники. Як найбільша громада регіону, Харківська громада демонструє стабільне зростання у 2023 році завдяки поверненню економічної активності та підтримці з боку держави й міжнародних організацій.

Розглянемо динаміку надходження трансфертів з держбюджету до міських громад Харківщини (Табл. 3). Розподіл трансфертів залежить від впливу війни, демографічних змін і фінансової спроможності громад. Освітня субвенція залишається основним видом державної підтримки та найбільшим джерелом трансфертів для громад, але її обсяг зменшився через міграцію населення. Базова дотація спрямована на громади, які зазнали значних втрат економічної бази, а додаткова дотація покриває специфічні потреби, пов'язані з війною. Громади з вищою фінансовою самостійністю потребують менше дотацій, тоді як деокуповані території отримали суттєву підтримку для відновлення. Освітня субвенція розподіляється на фінансування закладів

**Таблиця 3. Надходження трансфертів з Державного бюджету до
міських територіальних громад Харківської області за 2021-2023 роки**

Територіальна громада	Трансферти з держбюджету, млн грн								
	2021			2022			2023		
	Освітня субвенція	Додаткова дотація	Базова дотація	Освітня субвенція	Додаткова дотація	Базова дотація	Освітня субвенція	Додаткова дотація	Базова дотація
Балаклійська	79,60	-	14,66	99,18	-	12,81	72,02	82,06	106,03
Барвінківська	71,41	-	14,23	63, 68	-	13,63	55,77	9,88	42,32
Богодухівська	93,5	-	2,43	89, 97	-	-	86,19	34,99	29,55
Валківська	3,3	-	11,17	78,38	-	9,58	75,49	54,17	38,02
Вовчанська	94,67	-	12,34	83,38	-	3,08	28,47	95,58	84,54
Дергачівська	89,4	-	-	101,02	-	-	91,24	-	53,69
Зміївська	80,77	-	38,53	37,09	-	37,09	89,41	41,16	80,45
Ізюмська	83,67	-	50,35	83,63	-	50,83	59,79	56,29	140,59
Красноградська	75,51	-	-	72,71	-	-	70,08	17,35	10,28
Куп'янська	95,24		-	90,59	-		26,87	127, 55	126,96
Лозівська	178,90	-	37,34	183,30	-	30,51	90,15	5,10	90,15
Люботинська	60,51	-	21,53	53,91	-	25,57	50,80	27,36	50,11
Мереф'янська	73,05,	-	20,55	65,02	-	20,83	61,21	19,13	35, 92
Первомайська	66,58,	-	22,41	56 ,85	-	20,36	51,03	18,41	40,46
Південноміська	32,09	-	19,88	27,53	-	21,72	26,42	15, 49	39,07
Харківська	2048,72	299,18	-	2061,49	294,80	-	1661,18	291,34	-
Чугуївська	93,99	-	-	79,99	-	-	63,57	229,56	-

Джерело: сформовано за даними [15]

загальної середньої освіти залежно від кількості учнів. У 2023 році спостерігалось значне скорочення обсягів цієї субвенції у громадах, таких як Вовчанська, Ізюмська, Лозівська, Куп'янська, Балаклійська та Чугуївська, через зменшення кількості населення, викликане міграцією під час війни. Наприклад: у Балаклійській громаді освітня субвенція у 2023 році зменшилася на 27,2% порівняно з 2022 роком, у Вовчанській громаді освітня субвенція – на 65%, у Куп'янській громаді – на 70%, у Ізюмській громаді на – 28,5%, що відображає зниження чисельності учнів через воєнні дії. Водночас у Харківській громаді обсяг освітньої субвенції залишився значним, перевищуючи 1,6 млрд грн у 2023 році, що пов'язано із масштабами громади та збереженням великої кількості навчальних закладів. Базова дотація надається громадам із недостатнім рівнем фінансової спроможності для покриття основних потреб. Залежно від економічного стану, деякі громади отримували значну підтримку: в Балаклійській громаді базова дотація зросла до 106 млн грн у 2023 році, що свідчить про суттєві фінансові труднощі після окупації. Барвінківська громада також отримала базову дотацію у 2023 році, що склала понад 42 млн грн. Натомість громади з відносно розвиненою економікою, такі як Харківська та Чугуївська, базову дотацію не отримували, що свідчить про їхню більшу фінансову самостійність.

Додаткова дотація спрямована на покриття витрат, які не забезпечуються іншими видами трансфертів. Її обсяг суттєво зріс у деяких громадах, які постраждали від війни: Найбільшу додаткову дотацію отримали Харківська, Чугуївська, Куп'янська, Вовчанська територіальні громади, що могло бути спрямовано на відновлення інфраструктури та фінансування додаткових соціальних потреб. Громади, які повернулися під контроль України, отримали збільшені обсяги базової та додаткової дотацій для підтримки відновлювальних робіт (наприклад, Балаклійська громада).

Громади, які демонструють вищий рівень податкових надходжень (наприклад, Лозівська громада, яка отримала лише 5,1 млн додаткової дотації)

і зберегли фінансову стабільність мають меншу потребу в дотаціях, оскільки здатні самостійно покривати свої видатки.

Що стосується найбільш вагомих джерел інших доходів, то до них відносяться кошти, отримані від земельного податку з фізичних та юридичних осіб, орендної плати з фізичних та юридичних осіб, єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників, рентної плати, а також інших дотацій та субвенцій. Переважно, окремо вони не приносять місцевому бюджету великий відсоток від загальних доходів, але сумарно складають вагому його частку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Оцінка джерел доходів бюджетів громад дає можливість виявити як сильні, так і слабкі аспекти громади, а також знайти додаткові шляхи для поповнення бюджету, що сприятиме забезпеченню фінансової стійкості територіальних громад. Громади, які постраждали від окупації, зуміли частково відновитися у 2023 році, тоді як ті, що знаходилися поза зоною бойових дій, зберегли стабільні показники навіть у 2022 році. Військові дії значною мірою позначилися на функціонуванні територіальних громад Харківської області, особливо в аспекті їх фінансової діяльності, зокрема на доходній частині місцевих бюджетів. Зміни в податковій політиці, особливо в частині податкових надходжень, стали визначальними, оскільки більша частина фінансових ресурсів місцевих громад формується завдяки податкам, зокрема податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та єдиному податку.

Дослідження фінансових ресурсів територіальних громад свідчить, що державні трансферти відіграли важливу роль у забезпеченні стабільності громад. Аналіз трансфертів у громадах Харківської області виявляє суттєві відмінності, зумовлені впливом війни, демографічними змінами та фінансовою спроможністю. Освітня субвенція демонструє зменшення у громадах, які зазнали бойових дій або втратили частину населення, тоді як у громадах із стабільною демографічною ситуацією спостерігається помірне зростання. Базова дотація виявилась критично важливою для громад, які не

могли забезпечити фінансову самостійність, тоді як додаткова дотація допомогла забезпечити відновлювальні та соціальні потреби у всіх громадах.

Важливим кроком до покращення фінансового забезпечення територіальних громад є оптимізація доходів місцевих бюджетів через залучення міжнародних фінансових ресурсів, розширення джерел власних надходжень до бюджетів, підтримки розвитку підприємницької діяльності та створення нових робочих місць. Заслуговує на увагу необхідність забезпечення прозорості в управлінні фінансовими ресурсами та посилення громадського контролю над процесами ухвалення рішень у сфері планування і використання бюджетних ресурсів, зменшення рівня неофіційного працевлаштування та боротьба з тінізацією економіки. Запровадження цих заходів є важливим для підвищення доходної бази місцевих бюджетів, покращення структури доходів і забезпечення сталого економічного розвитку територіальних громад. Не менш значущим є усунення дисбалансу між податками місцевих і загальнодержавних рівнів, що дозволить зменшити залежність бюджетів територіальних громад від зовнішніх джерел фінансування.

Необхідно також звернути увагу на важливість розвитку інфраструктури територіальних громад, оскільки саме вона є основою для економічного зростання та залучення інвестицій. Підвищення рівня інвестиційної привабливості місцевих територій сприятиме створенню нових робочих місць і збільшенню податкових надходжень. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток місцевого підприємництва, оскільки це дозволить не лише збільшити податкові надходження, а й забезпечити більшу економічну самостійність громад.

Врахування зазначених аспектів дозволить досягти більшої фінансової незалежності територіальних громад Харківщини та забезпечити їхній сталий розвиток навіть у складних умовах. Водночас, це сприятиме ефективній децентралізації та розвитку національної економіки в цілому.

Література

1. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 35. С. 25–32. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7486095>
2. Радіонов Ю. Д. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669> (дата звернення: 04.12.2024).
3. Джурик Х. Б., Бондарчук М. К. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання доходів об'єднаних територіальних громад. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 3. С. 48–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>
4. Мельник Л.А. Фінансово-економічні аспекти формування спроможних територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 123–128. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.24.123>
5. Гарбар Ж.В., Бондалетова Т.О. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.6.45>
6. Лісова А.А., Мельник О.І. Розвиток об'єднаних територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.1595>
7. Спасів Н.Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль: *ТНЕУ*, 2018. 480 с.
8. Загірняк Д., Глухова В., Кравченко Х. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-745>
9. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. // Кабінет Міністрів України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

10. Як війна змінить регіональну політику в Україні: децентралізація, громади, податки, економіка. *Агрополіт*. URL: <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnu-politiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika> (дата звернення: 07.12.2024).

11. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення: 04.12.2024).

12. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/16105> (дата звернення: 03.12.2024).

13. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/>. (дата звернення: 03.12.2024).

14. Яковченко Д. М., Насібова О.В. Сучасний стан формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів України. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/158.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

15. Портал Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2024).

References

1. Pikhotska, O.M. and Yushchuk, Yu.V. (2022), “Analysis of the implementation of budgets during wartime”, *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, vol. 35, pp. 25–32, available at: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7486095> (Accessed 4 December 2024).

2. Radionov, Yu.D. (2023), “Formation and execution of local budgets under martial law”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 53, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669>.

3. Dzhuryk, Kh.B. and Bondarchuk, M.K. (2019), “Theoretical and methodological approaches to assessing the income of united territorial communities”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, [Online], vol. 3, pp. 48–51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>.

4. Melnuk, L. (2020), “Financial and economic aspects of formation affluent territorial communities”, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, [Online], vol. 24, pp. 123–128. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.24.123>.

5. Harbar, Zh. and Bondaletova, T. (2021), “Peculiarities of formation of budgets of united territorial communities in conditions of decentralization”, *Ekonomika ta derzhava*, [Online], vol. 6, pp. 45–51. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.6.45>.

6. Lisova, A. and Melnyk, O. (2019), “Prospective directions of financial support for development of united territorial communities”, *Efektivna ekonomika* vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/op=1&z=7548> (Accessed 15 Dec 2024).

7. Spasiv, N.Ya. (2018), *Finansy ob'iednanykh terytorial'nykh hromad: determinanty ta priorytety rozvytku* [Finance of united territorial communities: determinants and priorities of development], *TNEU*, Ternopil, Ukraine.

8. Zahirnyak, D.M. Hlukhova, V.I. and Kravchenko, K.V. (2023), “Trends in the formation of budgetary resources of territorial communities”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol.53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-745>.

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution “ On Approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine ”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (Accessed 10 Dec 2024).

10. Agropolit (2022), “How the war will change regional politics in Ukraine: decentralization, communities, taxes, economy”, available at: <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnu-politiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika> (Accessed 07 Dec 2024).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2010) “The Budget Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Accessed 4 Dec 2024).

12. Decentralization (2022), “Analysis of the implementation of local budgets for 2022”, available at: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> (Accessed 3 Dec 2024).

13. Decentralization (2023), “Analysis of the implementation of local budgets for 2023”, available at: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> (Accessed 3 Dec 2024).

14. Yakovchenko, D.M. and Nasibova, O.V. (2018), “The current state of formation and use of financial resources of local budgets of Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, vol. 10, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/158.pdf (Accessed 05.01.2025).

15. Open budget portal (2023), available at: <https://openbudget.gov.ua/> (Accessed 01.12.2024).

Стаття надійшла до редакції 15.02.2025 р.